

Елена Цыбенко*

ПОЛЬСКИЙ СОЦИАЛЬНЫЙ РОМАН 40–70-Х ГОДОВ XIX ВЕКА

б. «*Меир Езофович*»

Вспоминая молодые годы, Ожешко писала в одном из автобиографических очерков («С пожара»): «Я приезжала из деревни в город всегда ненадолго, но в свободное время я любила посещать не только улицы, но улочки и уголки города, которые привлекали меня множеством оригинальных, а часто и красочных картин, разнообразием своего населения, чем-то напоминающим не прочитанные еще и постепенно раскрывающиеся страницы повседневной человеческой жизни... Я хотела знать, как живет, что думает и чувствует человек, живущий в маленьком домике, окошки которого почти касаются земли». Во время таких прогулок писательница столкнулась с жизнью еврейской бедноты. «После прогулок, – пишет Ожешко, – когда я дрожала от жалости, сталкиваясь с еврейским населением, говорящим на враждебном для нас языке, с еврейскими детьми, одетыми в армяки и павлиньи перья, я с напряжением стремилась всмотреться в историю и душу этого племени, в природу этой части нашего народа, в те или другие услышанные его истории – и в моей голове возникал и складывался „*Меир Езофович*”»¹.

В романе «*Меир Езофович*» раскрыты «глубокие низины человеческого общества». Над ними, пишет автор, «навис мрак, в котором соединялось все самое худшее, что только существует в жизни человечества: преклонение перед буквой закона, в котором давно угас дух живой, жестокая казуистика, грубейшее невежество,

* Елена Цыбенко. Польский социальный роман 40–70-х годов XIX века, издательство Московского Университета 1971, с 319–321.

¹ Цит. по: Е. Jankowski. Eliza Orzeszkowa, str. 174.

подозрительность и ненавистническое отстранение от всего, что шло из широкого, солнечного, но „чужого мира”»².

Изображая местечко Шибов, погруженное в этот мрак невежества и религиозного фанатизма, писательница дает социологический анализ его населения. Она выделяет в нем три группы: 1) старейшины, религиозные вожди; 2) купцы, торговцы хлебом и деревом, арендаторы винокурен, держатели шинков; 3) наиболее многочисленная группа – бедняки, из убогих домов которых «текут реки денег» в дома купцов.

Основной конфликт романа строится, однако, не на социальных противоречиях, хотя автор их не обходит, а на идейной борьбе. Поэтому в узком смысле слова «Меир Езофович» – не социальный роман. Один из польских критиков называет его «романом среды» или нравоописательным романом («powieść obyczajowa»)³. Однако такое определение не совсем точно. Целью писательницы являлось не столько описание нравов избранной ею среды, сколько создание картины борьбы света и тьмы, прогресса и отсталости, любви и ненависти, свободы и рабства духа. Не случайно тот же критик подчеркивает, что «Меир Езофович» – это не только роман из еврейской жизни.

Все произведение, с первой до последней страницы, пронизывает идея просвещения, стремления к знаниям, поисков истины. Идейная борьба в романе Ожешко поставлена в связь с религиозными верованиями еврейского народа. Ожешко с большим интересом изучала специальные труды о религии евреев, их нравах и культуре.

Jelena Cybienko

Uniwersytet Moskiewski

POLSKA POWIEŚĆ SPOŁECZNA LAT 40.-70. XIX WIEKU

6. Meir Ezofowicz

Wspominając lata młodości, Orzeszkowa w jednym ze swoich autobiograficznych szkiców literackich (*Z pożaru*) pisała: „Przyjeżdżałam ze wsi do

² Э. Ожешко. Меир Езофович. Пер. М. Абкиной, под ред. И. Славятинского. В кн.: Э. Ожешко. Соч. в пяти томах, т. I, стр. 260.

³ H. Galle. Op. cit., str. 451.

miasta zawsze na krótko, lecz w wolnym czasie lubiłam zwiedzać nie tylko ulice, ale i uliczki, zakątki miasta, które przyciągały mnie mnogością oryginalnych, często barwnych obrazów, różnorodnością swoich mieszkańców, czymś przypominającym nieprzeczytane jeszcze i stopniowo otwierające się strony codziennego ludzkiego życia... Chciałam wiedzieć, jak żyje, co myśli i czuje człowiek, mieszkający w malutkim domku, którego okienka praktycznie nie dotykają ziemi”. Podczas takich spacerów pisarka zetknęła się z życiem żydowskiej biedoty. „Po spacerach – pisze Orzeszkowa – kiedy drżałam z litości, spotykając żydowskich mieszkańców, mówiących wrogim dla nas językiem, żydowskie dzieci, ubrane w armiaki [*Armiak to tkanina z wielbłądziej wełny sporządzana przez Tatarów. W Rosji to także chłopski kaftan zrobiony z tej tkaniny lub z podobnego, sukiennego materiału – Red.*] i pawie pióra, pełna napięcia starałam zagłębić się w historię i duszę tego plemienia, w naturę tej części naszego narodu, w te bądź inne jego historie, które usłyszałam – i w mojej głowie tworzył się i składał *Meir Ezofowicz*.”

W powieści *Meir Ezofowicz* odkrywają się „głębokie niziny ludzkiego społeczeństwa”. Nad nimi, pisze autor, „zawisł mrok, w którym łączy się wszystko, co najgorszego istnieje w życiu człowieka: ugięcie się przed literą prawa, w którym dawno zgasł żywy duch, okrutna kazuistyka, poważna ignorancja, podejrzliwość i zawistne odsunięcie wszystkiego, co pochodziło z szerokiego, słonecznego, lecz „cudzego świata”.

Tworząc obraz miasteczka Szybów, pogrążonego w tym mroku zacofania i fanatyzmu religijnego, pisarka dokonuje analizy socjologicznej jego mieszkańców. Wyłania trzy grupy: 1) starsi, religijni przywódcy; 2) kupcy, handlarze chlebem i drewnem, dzierżawcy gorzeln, właściciele szynków; 3) najliczniejsza grupa – biedaki, z domów których „płyną rzeki pieniędzy” do domów kupców.

Główny konflikt powieści buduje się jednak nie na socjalnych sprzecznościach, choć autorka ich nie pomija, a na wojnie ideowej. Dlatego, w wąskim znaczeniu, *Meir Ezofowicz* – nie jest powieścią społeczną. Jeden z polskich krytyków nazywa go „powieścią środowiskową” lub „powieścią obyczajową”. Jednakże takie określenie nie jest zbyt dokładne. Celem pisarki było nie tyle opisanie charakteru wybranego przez nią środowiska, ile stworzenie obrazu walki światła z ciemnością, rozwoju z zacofaniem, miłości z nienawiścią, wolności ze zniewoleniem ducha. Nieprzypadkowo ten sam krytyk podkreśla, że *Meir Ezofowicz* – nie jest wyłącznie powieścią, mówiącą o żydowskim życiu.

Cały utwór, od pierwszej do ostatniej strony, przepelnia idea oświecenia, dążenia do wiedzy, poszukiwania sensu. Wojna ideowa w powieści Orzeszko-

wej jest związana z wyznaniem religijnym narodu żydowskiego. Orzeszkowa z dużym zainteresowaniem studiowała specjalistyczne prace, dotyczące religii Żydów, ich charakteru i kultury.